

Mercaders a la terra. La trajectoria d'Esteve Andreu, botiguer de teles, mercader i senyor (Girona, 1680-1706)

Pere Gifre Ribas

Centre de Recerca d'Història Rural (UdG)

Sovint, en l'estudi de la propietat i la renda de la terra, així com en el mercat de terres, apareix la figura del mercader.¹ Una figura representativa dels interessos urbans i que, en optar per la terra, per la renda de la terra, s'acostuma a considerar que traeix els seus orígens, aplicant la vella etiqueta de F. Braudel.² Interessa remarcar que l'exercici de la mercaderia no té cap àmbit d'actuació delimitat, el mercader inverteix allà on hi ha negoci. En una societat agrària com l'existent a la vegueria de Girona en el darrer quart del segle XVII, on els nuclis de transformació manufacturera tenen una presència poc determinant, la terra segueix sent una inversió immillorable, sinó no s'explica l'interès demostrat per la renda de la terra per botiguers de teles, negociants i mercaders que han seguit des de sempre atentament les conjuntures agràries, a través dels preus i dels arrendaments de drets feudals, però també amb la compra de masos i terres, o les cessions de diners a través del préstec formal, notarial, i l'informal.

El període que aquí considerem, 1680-1705, ha estat qualificat de redreçament, d'etapa expansiva que prepararia el creixement del segle XVIII. Aquestes consideracions han tingut sempre un marc general català, més encara, litoral i barceloní.³ Les terres de la vegueria de Girona, tot i que, en part, poden viure aquesta situació de canvi, pateixen un retard en la recuperació dels nivells de producció anteriors a 1640 pel fet que la zona ha esdevingut frontera després de 1659 i les continuades cam-

1. Aquest treball forma part d'un projecte de recerca finançat pel MCyT (BHA 2002-03051). El text s'ha beneficiat de la lectura i suggeriments de Xavier Torres, no cal dir que els errors i les mancances només ens són imputables a nosaltres.

2. BRAUDEL, 1993: 99-110. Si bé l'expressió és utilitzada pel trànsit del segle XVI al XVII, quan la burgesia inverteix en terres, en ser "la forma més segura d'inversió" (p. 99, idea també repetida a p. 108), la decisió és presa amb l'objectiu d'arribar a l'estat de noblesa: "por todas partes ricos burgueses de la más diversa extracción se sienten atraídos hacia la nobleza: ésta es su sol" (p. 104).

3. Sobre el període: VILAR, 1986: p. 373-411 i MOLAS, 1977 i 1983: 147 i ss. Més recentment: ALBAREDA, 1993: 11-20 i MOLAS, 1993: 553-559.

panyes de les monarquies catòlica i cristianíssima han tingut els seus efectes sobre el territori.⁴ Val la pena tenir-ho en compte per poder explicar algunes situacions de fons i que poden mediatitzar les opcions dels negociants de la mercaderia.

L'estament de mercaders de Girona era reduït en nombre, però la seva presència en la vida econòmica gironina era ben palesa. En total, devien arribar a una quinzena de persones en el darrer quart del segle XVII.⁵ A més de ser reduït en nombre, a l'estament de mercaders de Girona el nombre té relació amb l'envergadura del negoci. A les darreries del sis-cents, queden molt lluny els mercaders que, un segle enrera, havien participat en el comerç a l'engròs.⁶ Ara, tot plegat, és de reduïdes dimensions. Amb tot, però, el negoci, el comportament, les modalitats i la diversitat és, a petita escala, una reproducció del que podem trobar a escala superior, barcelonina.⁷

Esteve Andreu, un paradigma de la mercaderia gironina?

La biografia mercantil d'Esteve Andreu pot servir d'exemple de les pràctiques habituals dels mercaders gironins. Sens dubte, la dificultat metodològica de poder confeccionar una biografia a partir exclusivament de documentació notarial impedeix aprofundir molts aspectes. Amb tot, però, les dades de què disposem són suficientment sòlides per mostrar una trajectòria que, pels indicis d'altres, queda lluny de ser singular: d'orígens artesanals, hauria entrat d'aprenent en una botiga de teles, de la qual es convertiria en soci minoritari, per, en una segona etapa, sense abandonar l'ocupació de botiguer de teles, convertir-se en mercader i senyor del delme de Torroella de Montgrí, senyor útil de masos, i, temporalment, senyor del castell de Fornells.

4. GIFRE; TORRES, 2001: 28-32 i 49-52.

5. AHG. J. Andreu, Not. Girona-7, 408 (1686): 28 de març de 1686. Acta de nomenament de procurador de l'estament de mercaders de Girona i de causídic en les persones de Josep Nató i Jaume Llobera, on figuren els següents mercaders: Rafel Monràs, batlle, Francesc Çanou, Narcís Martorell, Francesc Garriga, Josep Nató, Ramon Vila, Joan Andreu, Rafel Camps, Narcís Vidal, Francesc Nasplés i Francesc Puig. Esteve Andreu s'afegiria a aquesta relació el 1689 i J. Boer a partir de 1691. I els Benages, pare i fill, si bé el fill serà ciutadà honrat, però mercader de professió.

6. TORRES, 1999: 242.

7. El punt d'inspiració d'aquest treball prové de l'estudi de GIRALT, 1987: 271-318. La trajectòria del gironí Esteve Andreu, sempre a menor escala, i en una cronologia immediatament posterior, quan Jaume Cortada morí, el 1679, tot just començava l'activitat mercantil d'Esteve Andreu, és semblant a la de Jaume Cortada. En allò que hi ha una estreta similitud és en la metodologia: la font per a la biografia mercantil és la mateixa, els protocols notariais. Amb la dificultat del que això suposa de no haver pogut disposar, mai, de la totalitat de les traces que ha deixat en la documentació l'actuació del biografat. En el nostre cas, a més, no s'han pogut creuar, ara per ara, els diferents protocols notariais gironins, sinó que s'ha efectuat el seguiment dels manuals notariais del germà notari del nostre biografat, tot esperant que, la part més importants dels actes, hi serien confiats, a partir de la certesa demostrada per l'important nombre d'actes escripturats. Certament, d'haver disposat dels llibres de comptes de la botiga i dels negocis el resultat d'aquesta petita monografia hauria pogut acabar per tenir un altre caire, molt més concret, és clar.

Els orígens familiars

Esteve Andreu fou batejat a la parròquia de Sant Feliu de Girona el 6 d'agost de 1658, era fill de Benet Andreu, brodador de Girona, i de Maria.⁸ Coneixem la dedicació i disposem d'algunes dades de cinc dels seus germans, amb els quals mantindrà relacions més o menys estretes durant la seva vida:

- Maria, que casa amb Narcís Bayer, cirurgià de Girona, i a la mort d'aquest amb Josep Ros, adroguer de Girona. Té dos fills, Narcís i Pau, aquest darrer serà notari i escrivà de la cort reial de Girona, i es casarà el 1707 amb Maria Llobera, la qual aporta un dot de 800 lliures.
- Pau, brodador, de Girona, casa amb Teresa, amb la qual té, almenys, tres fills: Madrona, casada amb Narcís Martí, apotecari de Girona, amb un dot de 400 lliures; Benet i Francisca, la qual, també amb un dot de 400 lliures, casa amb Narcís Blanch, veler de Girona.
- Felicià, rector de Sant Andreu Salou, mor el 1682.
- Joan, notari de Girona, i mercader des de 1686, casa amb Francisca Vilanna, amb la qual té diferents fills: Maria, Alexandre, Isabel. La seva activitat notarial s'ha convertit en la font principal de la nostra investigació, tota vegada que es converteix en el notari d'Esteve Andreu i de la família Andreu. Com ja s'ha comentat en altres ocasions, l'activitat d'un notari no es limita a l'escripturació dels actes notariais, el coneixement de l'activitat mercantil gironina devia ser d'utilitat per ell mateix i també pel seu germà, Esteve Andreu.⁹
- Dídac, veler a Barcelona, casarà amb Maria Dorca, neboda de Francesc Benages, pare. La seva domiciliació barcelonina el convertirà, sovint, en procurador gairebé permanent dels interessos del seu germà Esteve, alhora que deurà facilitar no poques dades sobre les possibilitats del negoci.

Amb aquestes dades poc és el que podem deduir, a no ser que es tracta d'una família sorgida del món gremial i artesà gironí amb el qual manté una estreta relació, tant pel que fa a les activitats, com a les aliances matrimonials. Esteve Andreu no serà diferent dels seus germans, començarà com a botiguer de teles a Girona i passarà a mercader. El 1707, just quan deixem aquest treball, trobem un fill seu, "*Estephani Andreu, iunoris, mercatoris Gerundae*", que apareix com a testimoni en un acte notarial,¹⁰ que suposa la continuïtat de l'activitat mercantil paterna.¹¹

8. AHG. J. Andreu, Not. Girona-7, 410 (1688): 3 de desembre de 1688. Partida de bateig.

9. Sobre el paper del notari en el crèdit tradicional, POSTEL-VINAY, 1998, primera secció.

10. AHG. J. Andreu, Not. Girona-7, 431 (1707): 24 de maig de 1707.

11. En això hi ha discrepància amb la trajectòria dels Cortada, els quals, per designació paterna, foren desviats de la vida mercantil i conduïts cap a la vida de rendista i de senyor de Maldà. És clar, les rendes d'uns

La societat Benages-Andreu

L'entrada al món dels negocis d'Esteve Andreu passa per la participació en la botiga de teles de Girona de Francesc Benages, pare, fins la mort d'aquest ocorreguda el 1686 i, a partir d'aquest any amb el seu fill també de nom Francesc, de fet amb els tutors durant la seva minoritat (1686-1694), i amb aquest quan arriba a la majoria d'edat (1694-1706). La societat mercantil Benages-Andreu acaba esdevenint una societat familiar, tota vegada que Esteve Andreu es casarà amb la filla del seu soci.

La botiga de teles a les voltes de la plaça de les Cols de Girona

Si en entrar en la companyia de Francesc Benages, pare, Esteve Andreu comença a conèixer l'ofici, on segurament passaria primer per una etapa d'aprenent a la botiga, no més tard dels vint-i-dos anys ja seria acollit en la societat en qualitat de soci i administrador; més tard, al pubill Francesc Benages, Esteve Andreu li farà d'home de confiança, no en va la relació amb els Benages s'anava estrenyent. Primerament, un germà d'Esteve Andreu, Dídac Andreu, veler a Barcelona, casarà amb una neboda de Francesc Benages.¹² I, el que és més important de la relació que s'havia establert, Esteve Andreu figurarà com a marmessor testamentari de Francesc Benages, pare, el 27 de desembre de 1686, amb el qualificatiu de "mon company"¹³ i també del seu fill el 8 de juny de 1706, aquest cas, però, com a "mon cunyat", ja que estava casat amb Isabel Benages.¹⁴ En vint anys de diferència, Esteve Andreu apareix en els testaments dels Francesc Benages, pare i fill, socis i finalment familiars.

El casament entre Esteve Andreu i Isabel Benages, filla de Francesc Benages i Maria, difunts, es va pactar el 22 de març de 1687, el mateix dia que es va fer balanç de la societat Benages-Andreu i es va pactar la nova societat pels propers tres anys. En aquests capítols la núvia va ser dotada amb dues mil lliures i dues caixes de noguer.¹⁵

No sabem quan comença la societat Benages-Andreu. Arran de la mort de Francesc Benages, pare, els tutors testamentaris procedeixen a efectuar la divisió de la companyia,¹⁶ moment en què s'efectua un balanç i permet conèixer algunes

i altres no eren pas comparables. Vid. GIRALT, 1987: 289. La societat Benages-Andreu tindrà continuïtat fins ben entrat el segle XVIII, vid. AHCG. IV.5. llig. 11, núm. 63. "Manifest de totes les robes de bossa que s'han trobat efectives a les botigues de Benages, Andreu i Cabirol, botiguers de Girona, en el balanç fet a 1er gener 1739, qual són resta del manifest donat a primer de gener 1738" (1738-1739).

12. AHG. J. Andreu, Not. Girona-7, 407 (1685-1686): 24 d'abril de 1685. Acte de constitució de dot de 400 lliures, dues caixes i dos vestits.

13. AHG. J. Andreu, Not. Girona-7, 451 (testaments, 1681-1712), f. 27v.

14. AHG. J. Andreu, Not. Girona-7, 451 (testaments, 1681-1712), f. 151r.

15. AHG. J. Andreu, Not. Girona-7, 409 (1686-1687): 22 de març de 1687.

16. AHG. J. Andreu, Not. Girona-7, 409 (1686-1687): 22 de març de 1687.

dades importants. En primer lloc, que de l'1 de gener de 1683 al 31 de desembre de 1685, "fou feta y firmada ab scriptura privada" la companyia Benages-Andreu, en què el primer hi posava deu mil lliures i el segon dues mil, "procehidas del capital y ganàncias de dita antecedent companyia". Com a mínim, doncs, hi ha d'haver una companyia inicial començada l'1 de gener de 1680. En aquesta divisió de la companyia es pacta que Esteve Andreu es faci càrrec d'una desena part de la companyia, atès que s'ha d'ocupar de l'administració, mentre l'hereu Benages sigui encara menor d'edat, i que el repartiment dels guanys sigui de 10/12 per Benages i de 2/12 per Esteve Andreu. Finalment, el balanç de la companyia de 1683-1685 atribueix a Esteve Andreu un capital de 5.859 lliures 3 sous i 6 diners i a Francesc Benages de 21.577 lliures 13 sous i 4 diners. Que els capítols matrimonials es facin el mateix dia que es liquida una societat i es posen les bases d'actuació de la següent ja diu molt de l'estreta connexió entre negoci i família.

Immediatament, els tutors testamentaris i Esteve Andreu escripturen una nova companyia, "ja temps ha de paraula ajustada", per uns altres tres anys (1686-1688). L'aportació de capital de les parts varia substancialment en relació a 1683-1685, ja que la part de Benages hi aporta deu mil lliures i Esteve Andreu cinc mil, la meitat. També s'estableix que Esteve Andreu, per compensar-lo de l'administració, rebí una desena part dels beneficis, i de "las otras nou parts, ço és, la mitat cada hu, axí que, de todas las ganàncias, tindrà dit Esteve Andreu sinch quints y mitg, y dit pubill quatre quints y mitg".¹⁷ Durant aquest període Esteve Andreu es converteix en el referent de la societat Benages-Andreu i ho serà fins l'entrada de Francesc Benages en el negoci, que no sembla haver-se produït fins després del seu matrimoni el 1694.

A 21 anys, el 1694, Francesc Benages contracta matrimoni amb Maria Vicens i Serra, donzella, filla d'Agustí Vicens, apotecari de Girona, la qual li aporta un dot de dues mil lliures, que, en no poder aportar en diner, posa en mans de la seva filla el mas Vedruna de Ravós, mentre no li pagui el dot, a més de ser here-tada pel pare, i haver rebut joies per no menys de cinc-centes lliures que figuren convenientment descrites en un memorial.¹⁸ Amb tot, però, la defunció de comptes de la tutoria no es fa fins el 1696.¹⁹ Francesc Benages veurà augmentada la dotació dotal de la seva muller el 1701, com a resultat de l'herència paterna rebuda per aquesta, consistent en els masos Vedruna i Portell a la parròquia de Ravós, dues cases al carrer de la Cort de Girona i el mas Palahí a Salitja.²⁰ La connexió amb la terra, en aquest cas, es feia per via matrimonial i hereditària.

17. AHG. J. Andreu, Not. Girona-7, 409 (1686-1687): 22 de març de 1687.

18. AHG. J. Andreu, Not. Girona-7, 417 (1695): 6 de març de 1695. El mas Vedruna és arrendat per Francesc Benages el 2 de maig de 1699, sens dubte, una manera de forçar el pagament del dot, ja que el 17 de juliol de 1699 firmen època de les dues mil lliures del dot (AHG. J. Andreu, Not. Girona-7, 422 (1699)).

19. AHG. J. Andreu, Not. Girona-7, 418 (1696): 4 de juliol de 1696.

20. AHG. J. Andreu, Not. Girona-7, 425 (1701): 17 d'agost de 1701; les dues cases de Girona seran venudes ben aviat, el 15 d'octubre de 1701.

Sembla, per alguns actes, que Sagimon Milans, també botiguer de teles de Girona, participa, a partir de 1694, en la societat. Sagimon Milans, botiguer de teles de Girona, figura com a soci de l'"*officina vocatae Francisci Benages et Estephani Andreu*".²¹ De fet, d'actuacions conjuntes en trobarem entorn d'aquesta data, però no acabem de trobar l'acta d'acolliment a la societat o l'acte de constitució de la societat. Potser es va tractar d'una societat momentània en algun negoci concret. El 1695, per exemple, Esteve Andreu, Francesc Benages i Sagimon Milans figuren, juntament, en 3/12 en l'acolliment en l'arrendament del dret de portes de la ciutat de Girona, que suposa un total de 20.251 lliures.

Els altres negocis de la societat Benages-Andreu

Francesc Benages, fill, atorgarà codicils, el 12 de juny de 1706, específicament per aclarir les relacions econòmiques amb Esteve Andreu amb qui, diu, "he contractadas moltas y diversas societats ab lo honorable Esteve Andreu".²² Fixem-nos quines eren aquestes societats i aquests negocis, tant en temps del pare, com en temps del fill, ja que no sembla haver-hi diferències significatives.

L'arrendament de terços de masos és una activitat habitual entre els mercaders gironins, els quals entren en aquest mercat com a resultat de les necessitats de monetari de la pagesia (aquest és el cas de l'arrendament dels terços dels grans del mas Prats de Sant Gregori, el 1688, per 160 lliures)²³ o bé per facilitar l'administració de patrimonis a propietaris absentistes, ja siguin nobles o ciutadans. El darrer cas comprendrà l'arrendament, el 1681, per dos anys dels terços del mas Vendrell de Taialà, del mas Bateras de Vilobí, del mas Roviras de Riudellots de la Selva, d'un camp a Fornells, de la torre Gurnau i Morgadell a Fornells i del mas de la Casa Nova a Fornells per un total de 1100 lliures, a Ignasi Pujol, ciutadà honorat de Girona i Barcelona, amb domicili a Barcelona.²⁴

La relació amb el noble Francesc de Miquel, amb domicili a Barcelona i a Girona, depassa la relació puntual, ja que Esteve Andreu o el seu germà el notari Joan Andreu sovint es convertiran en els seus procuradors a Girona. La relació continuada arrenca de 1689, arran de l'arrendament, per un any, dels terços d'arrròs dels masos de Francesc de Miquel, que són el mas Noves, el mas Duran i el mas Guimi a la Tallada per 200 lliures. L'arrendament dels terços es repeteix per

21. AHG. J. Andreu, Not. Girona-7, 416 (1694): 4 de novembre de 1694.

22. AHG. J. Andreu, Not. Girona-7, 451 (testaments, 1681-1712), f. 156v.

23. AHG. J. Andreu, Not. Girona-7, 410 (1688): 22 de novembre de 1688. Sabem que el contracte era en nom seu i de la societat Benages-Andreu arran del pagament de quatre pensions endarrerides d'un censal que el mas feia a Narcís Raset, *agricola* de Tor (AHG. J. Andreu, Not. Girona-7, 411 (1689): 20 de març de 1689).

24. AHG. J. Andreu, Not. Girona-7, 404 (1680-82): 23 d'abril de 1681.

l'any 1690²⁵ i 1691,²⁶ en aquest darrer any nomena procurador a Francesc Miula, clergue de Girona, "*tam nomine meo proprio quam etiam ut administrator officine voccate de Benages y Andreu*", el qual procedeix a fer contractes d'arrendament per cinc anys de cadascun dels tres masos.²⁷ El 1690 disposem del contracte d'arrendament a masoveria del mas del castell de Fornells.²⁸ El 1691 s'arrenda per cinc anys (des de l'1 de juny de 1691) els terços dels grans del castell de Fornells, els censos i les tasques de Fornells, el terç i l'adjutori del mas Safont de Bàscara i el delme de Bàscara per 275 lliures.²⁹ Les dificultats del noble queden evidenciats quan el 1692 s'arrenda per tres anys més, que començaran a córrer el juny de 1697, el mas del castell de Fornells, el terç del mas Safont i el delme de Bàscara i els tres masos a la Tallada, per 1425 lliures; els arrendataris s'encarreguen un censal de 1000 lliures i la resta es paga al comptat.³⁰ Entre 1689 i 1697 els béns de Francesc de Miquel estigueren arrendats a la societat Benages-Andreu, fins que Ignasi de Miquel, fill de Francesc de Miquel, rescata l'arrendament fet pel seu pare, amb un censal de 2400 lliures i l'obligació del castell de Campdorà.³¹

D'arrendaments de delmes en tornem a trobar, una vegada més davant la dificultat del delmador. El 1688 s'arrenda per tres anys els delmes, les tasques i tots els drets que Sant Feliu de Girona cull al terme de la parròquia de Sant Feliu de Girona, al Pla de Girona i a Taialà i la meitat dels foriscapis per 80 lliures l'any. L'arrendament es fa en penyora d'un canvi de seixanta dobles d'or que, si no es torna, es podran retenir en l'arrendament del darrer any.³² L'arrendament, per un any, és renovat el 1690.³³ De nou es prorroga per 580 lliures, per dos anys.³⁴ La participació en l'arrendament de delmes i censos serà una activitat en la que Esteve Andreu sobresortirà, en canvi, però, només coneixem uns altres arrendaments amb Benages i Milans, el del delme i censos que l'Almoina del pa de la seu de Girona percep, el 1703, a Salt per 361 lliures i a la Vall d'Aro per 700 lliures i mitja.³⁵

25. AHG. J. Andreu, Not. Girona-7, 411 (1689): 14 de setembre de 1689 i 14 de desembre de 1689.

26. AHG. J. Andreu, Not. Girona-7, 412 (1690): 18 d'octubre de 1690.

27. AHG. J. Andreu, Not. Girona-7, 412 (1690): 18 de novembre de 1690, 27 i 28 de novembre i 5 de desembre.

28. AHG. J. Andreu, Not. Girona-7, 412 (1690): 13 d'agost de 1690.

29. AHG. J. Andreu, Not. Girona-7, 413 (1691): 24 de gener de 1691.

30. AHG. J. Andreu, Not. Girona-7, 414 (1692): 19 de juny de 1692.

31. AHG. J. Andreu, Not. Girona-7, 422 (1699): 26 de desembre de 1698.

32. AHG. J. Andreu, Not. Girona-7, 410 (1688): 30 d'abril de 1688.

33. AHG. J. Andreu, Not. Girona-7, 412 (1690): 18 de gener de 1690. L'1 de març de 1690 hi ha l'època de l'arrendament de 1688-1691, un total de 1740 lliures (AHG. J. Andreu, Not. Girona-7, 413 (1691)).

34. AHG. J. Andreu, Not. Girona-7, 413 (1691): 1 de març de 1691.

35. AHG. Reial Hospici. Manual de comptes del paborde, 1703-04.

Les dificultats de les universitats fan que aquestes hàgin d'imposar-se redelmes sobre les collites, els redelmes, adjudicats al més donant, eren un altre negoci pels mercaders gironins. El 1702 s'arrenda el vintè dels fruits de la Pera, Pedrinyà i les cases de Cassà de Pelràs per dos anys, per un total de 700 lliures, en pagament la societat arrendatària Benages-Andreu-Milans s'encarrega censals per 500 lliures.³⁶

Un altre capítol fa referència a l'arrendament de drets de la ciutat de Girona. El 1682, Benages i Andreu participen, amb altres socis, en l'arrendament dels drets de portes de la ciutat de Girona, per dos anys, en 1/12 cadascun.³⁷ En altres ocasions acudiran a la subhasta per l'arrendament de carnisseries, com la del capítol de la seu de Girona i la de la ciutat de Girona, el 1685, per un any.³⁸ El 1705, la societat Benages, Andreu, Milans té arrendada les carnisseries noves d'Olot, amb Eudald Morató, botiguer d'Olot, per 150 dobles d'or.³⁹

El període d'activitat mercantil d'Esteve Andreu està marcat per la presència de tropes sobre el territori. La tropa suposa, per als negociants, una possibilitat de participar en el seu proveïment.⁴⁰ El 1684, arran de la campanya militar d'aquell any, trobem la compra de 12 matxos amb els seus guarniments per servir l'exèrcit,⁴¹ l'any següent, el 1685, proveïen l'hospital militar de Girona.⁴² El 1703, sabem del proveïment de blat, per un reconeixement de debitori fet pel major-dom de l'artilleria reial de Roses de 300 dobles d'or a Benages-Andreu "per lo preu y valor de sinch-centas vuytanta-tres quarteras y deu cortans de blat que jo vos he quedat déurer del temps que jo administrí la fàbrica del pa de munició de la plassa de dita vila de Rosas";⁴³ activitat que la societat reprendria el 1706, quan serveix el pa de munició, amb fàbrica a Figueres i magatzem a Castelló d'Empúries.⁴⁴

Els drets sobre barques també figuren en l'activitat mercantil, de fet, els Benages tenien relacions familiars a Arenys de Mar. La relació la coneixem per

36. AHG. J. Andreu, Not. Girona-7, 426 (1702): 4 de maig de 1702.

37. AHG. J. Andreu, Not. Girona-7, 405 (1683): 21 de gener de 1682. Acte d'acolliment que fa Francesc Delàs, botiguer de teles de Girona, a Gaspar Masjoan, Francesc Benages i Esteve Andreu, Benet Ferrer, Antoni Crosas, Saivador Badia, Agustí Vicens, Emanuel Freixa i Nicolau Manca. L'arrendament és per 17.501 lliures.

38. AHG. J. Andreu, Not. Girona-7, 407 (1685-1686): 18 de febrer de 1685, 14 de març de 1685.

39. AHG. J. Andreu, Not. Girona-7, 429 (1705): 8 de març de 1705, procura.

40. Ho ha estudiat, per als personatges importants de la "burguesia" barcelonina, Pau Feu, Narcís Feliu de la Penya, Joan Llinàs, Jaume Teixidor, Joan Lapeira o els holandesos J. Kies i A. Jager, ESPINO, 1996: 1409-1425.

41. AHG. J. Andreu, Not. Girona-7, 406 (1684): 7 de novembre de 1684. Compra feta a Joan Brunet, agricultura del mas Brunet de l'Armentera per 120 dobles d'or.

42. AHG. J. Andreu, Not. Girona-7, 407 (1685-1686): 28 de juny de 1685. Acte de reconeixement de deute fet pel major-dom de l'hospital a Esteve Andreu i Francesc Benages de 3845 lliures 18 sous i 7 diners.

43. AHG. J. Andreu, Not. Girona-7, 427 (1703): 13 d'octubre de 1703.

44. AHG. J. Andreu, Not. Girona-7, 430 (1706): 12 de març de 1706, testimoni de Llorenç Saló, botiguer de teles de Girona.

una referència notarial de 1695,⁴⁵ per la qual sabem que hi havia una escriptura privada entre Francesc Benages i Esteve Andreu, que figurava en el llibre de la societat de l'1 de gener de 1695, on es pacta que a Francesc Benages li pertocquen drets sobre quatre barques d'Arenys de Mar per un total de 1632 lliures 17 sous i 1 diner .

Els arrendaments de drets del General apareixen tard en la trajectòria de la societat Benages-Andreu. La fórmula habitual consisteix en la participació en l'arrendament després que aquest hagués estat adjudicat a algun arrendatari de Barcelona.⁴⁶ Així és com el 1698 sabem de la participació en el rearrendament del dret de plom i el segell de cera a Girona, Figueres i Castelló que havia fet Joan Ortells, paraire de llana i abaixador de Barcelona, per 17.500 lliures.⁴⁷ El 1701, sabem del nomenament de procurador en l'arrendament de la bolla de Figueres i Girona, per 18.000 lliures, i, més tard, de la col·lecta d'Olot.⁴⁸ L'activitat es reprendrà el 1702, amb la participació en el rearrendament de les bolles de Girona, Castelló d'Empúries i Figueres, per tres anys (des de l'1 de juliol de 1701), per 54.000 lliures. L'arrendament l'havia efectuat Pere Ferrer, velluter de Barcelona, i aquest el rearrenda a Francesc Maseras, daguer de Barcelona, l'1 de setembre de 1701, qui, al seu torn acull a Josep Boher, CHB, mercader, Francesc Benages, CHB i botiguer de teles, Esteve Andreu, mercader, Sagimon Milans, botiguer de teles, Joan B. Gibert, mercader, Francesc Parer, botiguer de teles, tots de Girona, i Jacint Gelabert, Miquel Aloy i Josep Escofet, tots botiguers de teles de Figueres.⁴⁹ De nou sabem, pel nomenament de procurador a favor de Sagimon Milans, de la participació en l'arrendament dels drets del General pel trienni de 1704-1706, per un preu de 113.000 lliures l'any.⁵⁰

45. AHG. J. Andreu, Not. Girona-7, 418 (1696): 13 de setembre de 1696.

46. Antoni Jordà troba que el 73% dels arrendataris són de Barcelona, en canvi els fermances només són el 50%. A partir d'aquest cas sembla que aquestes proporcions s'haurien de matisar, ja que una cosa era l'adjudicació de l'arrendament i una altra qui participava en l'arrendament. Les relacions que establia aquest arrendatari barceloní s'han de buscar en els protocols notariais, de Barcelona i de les col·lectes, llavors obtindrem una imatge més aproximada a la realitat. Vid. JORDÀ, 1982: 171. Eva Serra ha arribat a la conclusió "que som davant d'una intricada xarxa de societats col·lectives o de societats de comanda organitzades amb la finalitat d'arrendar i, en definitiva, d'invertir en rendes públiques, que disposaven de molts socis locals per tal de facilitar la recaptació; i si es valien de companyies de participació múltiple era o bé perquè a Catalunya no es trobaven els capitals acumulats suficients per intervenir en una gestió que pel cap baix girava entorn de les cent mil lliures anuals, o bé perquè les persones de les companyies preferien diversificar el risc" (SERRA, 1993: 265).

47. AHG. J. Andreu, Not. Girona-7, 421 (1698): 22 de juliol de 1698. És l'acta de procura a Joseph Boher, mercader de Girona, ara a Barcelona.

48. AHG. J. Andreu, Not. Girona-7, 425 (1701): 13 de juliol de 1701 i 18 d'agost de 1701.

49. AHG. J. Andreu, Not. Girona-7, 426 (1702): 21 de maig de 1702.

50. AHG. J. Andreu, Not. Girona-7, 428 (1704): 19 de novembre de 1704.

Els negocis d'Esteve Andreu

A banda de la botiga de teles, que serà la seva principal ocupació, en solitari o amb d'altres socis, Esteve Andreu protagonitza, a partir de la minoria d'edat de Francesc Benages, fill, una carrera mercantil important, sempre dins de la línia de les possibilitats que el negoci gironí permetia. Una vegada més, val la pena remarcar la diversitat de negocis en els quals participa, fet que explica una diversificació dels riscos i una seguretat en les inversions. L'atracció per la terra, per la renda de la terra, és una més d'aquestes activitats. Sens dubte, la terra era rendible.

Els inicis (1687-1688). Participacions en societats

A la mort de Francesc Benages, pare, Esteve Andreu, botiguer de teles, inicia tot un seguit d'activitats mercantils pel seu compte; tenia vint-i-nou anys. Els primers negocis en què el trobem involucrat consisteixen en participacions en les companyies dedicades al cobrament de drets municipals (drets de portes de Girona), l'arrendament de carnisseries o els arrendaments de terços i drets feudals. Entre 1687 i 1688, figura en l'arrendament del dret de portes de Girona en companyia de Josep Bover (o Boer), Francesc Parer, Jeroni Montaner i Josep Ros;⁵¹ el mateix any 1687 participa en 2/7 de l'arrendament de la carnisseria de la ciutat de Girona.⁵² El 1688, trobem una participació, per cinc anys, en l'arrendament a l'Almoina del Pa del terç dels grans d'Ultramort, així com del mas Cebrià d'Ultramort, i el terç de Llabià, per 200 dobles d'or anuals, amb Domènec Puig, botiguer de teles de la Bisbal;⁵³ en un altre acte, en què apareixen els partíeps en aquest arrendament, sabem la participació de cadascun dels socis: Antoni Crosas, CHB, de Girona en 2/13, Esteve Andreu i Companyia en 4/13, Antoni Boher, mercader de Girona, en 4/13, Joan Baptista Gibert, botiguer de teles de Girona, en 1/13 i els botiguers de teles de Figueres, Jacint Gelabert, Miquel Aloy, Josep Escofet i Antoni Vila, conjuntament, en 2/13.⁵⁴ El mateix any és acollit, amb una participació d'1/6, en l'arrendament de les rendes de la infermeria de Sant Esteve de Banyoles, a raó de 100 lliures l'any.⁵⁵ Només en una ocasió, perquè el negoci tampoc en necessitava més, el trobem en solitari, en l'arrendament, per un any, d'un pou de glaç a Vilablareix per 300 lliures.⁵⁶

51. AHG. J. Andreu, Not. Girona-7, 409 (1686-1687): 27 de maig de 1687. Acte en què s'estableixen els pactes amb els col·lidors dels drets.

52. AHG. J. Andreu, Not. Girona-7, 409 (1686-1687): 11 d'agost de 1687. Acte d'acolliment fet per Francesc Parer, botiguer de teles de Girona, en l'arrendament de la carnisseria de la ciutat de Girona.

53. AHG. J. Andreu, Not. Girona-7, 410 (1688): 29 d'abril de 1688.

54. AHG. J. Andreu, Not. Girona-7, 421 (1698): 31 d'agost de 1698.

55. AHG. J. Andreu, Not. Girona-7, 410 (1688): 4 de juny de 1688. Pere Roure, s'emporta 2/3, per la feina de la recollida i el terç restant queda entre Francesc Potau, mercader de Barcelona, i Esteve Andreu.

56. AHG. J. Andreu, Not. Girona-7, 409 (1686-1687): 26 de novembre de 1687.

Esteve Andreu, mercader

A partir del febrer de 1689, Esteve Andreu figura en els registres notariais amb la condició de mercader, fet que suposa la seva entrada en la mà mitjana de la ciutat de Girona i la seva participació en els afers públics.⁵⁷ No sabem si lligat a la nova condició, o a trobar-se en una etapa de maduresa, els seus negocis prosperen. Les activitats, tot i mantenir les inicials, es diversifiquen i comença una activitat compradora. De l'arrendament de drets i rendes es passa a la compra d'aquests drets. Des de 1695, en algunes actuacions, apareix conjuntament amb Sagimon Milans, botiguer de teles de Girona,⁵⁸ i amb Josep Boer, mercader de Girona, amb aquest darrer en arrendaments de delmes i drets de les pabordies de la seu de Girona.⁵⁹

La participació en arrendaments

A nivell particular, és a dir, deslligat de la societat Benages-Andreu, el trobem participant en l'arrendament del dret de la bolla el 1707, quan arrenda la bolla de Figueres, Castelló i Olot, per tres anys (1707-1710), juntament amb Josep Ros, adroguer, i Llorenç Sala, botiguer de teles de Girona.⁶⁰

L'arrendament de carnisseries, que hem vist també conjuntament amb la societat Benages-Andreu, es repeteix. Sempre per un sol any, des de la vigília de Pasqua de Resurrecció al divendres sant de l'any següent, el trobem com a arrendatari, el 1693, de la carnisseria de la ciutat de Girona, i el 1696, de la carnisseria del capítol de la seu a Girona, que torna a repetir-se el 1699 i el 1705.⁶¹

Lligat amb el tall de la carn, el proveïment de carn a les ciutats serà una activitat en què tornarem a trobar a Esteve Andreu, sempre en companyia d'altres.

57. El 1692 figura com a oïdor reial de la Diputació (deu ser a l'estació de Girona). AHG. J. Andreu, Not. Girona-7, 414 (1692): 6 de setembre de 1692. Deixem per una altra ocasió la seva participació en el consell de la universitat de Girona.

58. El 4 de novembre de 1706, en una procura, Sagimon Milans diu que actua "*tam ut socius quam etiam ut procurator Estephani Andreu*", segons que fou constituït el 12 de juny de 1695 (AHG. J. Andreu, Girona-7, 430 (1706).

59. La trajectòria de Josep Boer també és significativa: primer figura com a adroguer, després botiguer i finalment mercader. La trajectòria la segueix el seu fill, també del mateix nom, els quals arrenden en vint ocasions rendes de les pabordies de la catedral de Girona, d'aquestes, en vuit ocasions coincideixen formant societat amb Esteve Andreu. Vid. PUIG, 2003: 105-107.

60. AHG. J. Andreu, Not. Girona-7, 431 (1707): 12 d'octubre de 1707. Acte de procura a favor de Sagimon Milans, botiguer de teles de Girona, i Domènec Gispert, corredor d'orella de Barcelona.

61. AHG. J. Andreu, Not. Girona-7, 415 (1693): el 14 i 15 de febrer de 1693 arrenda les "robass, ço és, de moltons, bous y vadellas se mataran durant dit temps", així com les d'ovelles i d'anyells; 418 (1696): el 21 d'abril de 1696 arrenda les pells d'anyell i de moltó; 422 (1699), el 6 d'abril de 1699 arrenda les pells de moltó i d'anyell a J. Roger, blanquer de Girona; el 13 d'abril arrenda les robes d'anyell, de moltó, de bou i de vedella a D. Alau, carnisser de Girona; 429 (1705): 8 d'abril de 1705.

El 1695 obté l'arrendament de la provisió de les carns de la ciutat de Girona juntament amb Josep Bover (o Boher o Boer), mercader, i Francesc Parer, botiguer de teles de Girona, els quals arriben a un acord amb *mossur* Josep Laporta, burgès de Perpinyà, de proporcionar-los 6.100 moltons entre el juliol de 1695 i l'abril de 1696, i 350 bous cada mes.⁶² Tres anys més tard, el 1698, en companyia de Pere Frigoler, negociant de Girona, el trobem participant en el proveïment de la ciutat de Barcelona en 22.000 moltons i 400 bous.⁶³ Potser per arribar a aquest elevat nombre de caps el trobem com a comprador, amb Francesc Parer, botiguer de teles de Girona, d'una partida de 1.600 moltons a Olot, el 20 d'octubre de 1698, a un pagès de Corts i a un botiguer d'Arles.⁶⁴ Els contactes amb gent dels comtats del Rosselló eren imprescindibles quan del que es tractava era de comerç de bestiar.

El 1699, Esteve Andreu actua de fermança en la societat entre Josep Fort, doctor en medicina de Girona, i Sagimon Milans, botiguer de teles de Girona, per comprar una partida d'oli a Sant Feliu de Guíxols "per a negociar y beneficiar" amb un capital de 280 dobles d'or.⁶⁵ El negociar corre a compte de Sagimon Milans, amb qui Esteve Andreu, ja ho hem avançat, mantenia tractes.

De la mateixa naturalesa és el proveïment militar. El 1694 proveeix els hospitals reials de la plaça de Girona i de Palamós. El 1695, Esteve Andreu fa procura a Sagimon Milans, mercader habitant a Barcelona (si bé en un altre contracte de 12 de juny figura com a botiguer de teles de Girona, ara vivint a Barcelona), perquè pugui cobrar el que li està devent el rei del proveïment dels hospitals de Girona i de Palamós.⁶⁶ Una altra procura de 1698, al seu germà Dídac Andreu, veler a Barcelona, per cobrar del virrei el proveïment dels hospital de Roses i Girona, proporciona nova informació d'aquesta activitat.⁶⁷

La renda de la terra és una altra de les activitats en què Esteve Andreu participa i d'una manera decidida, encara que, pel que anem veient, lluny de ser exclusiva. Bàsicament, l'interès pels arrendaments de rendes s'efectua a quatre nivells:

1/ L'arrendament de terços de masos

No es tracta de masos de propietat pagesa, sinó de masos que membres de la noblesa tenien arrendats a masoveria. El 1692 arrenda, per 5 anys, en companyia de Francesc Parer, botiguer de teles de Girona, els terços de les heretats

62. AHG. J. Andreu, Not. Girona-7, 417 (1695): 29 de juny de 1695.

63. AHG. J. Andreu, Not. Girona-7, 421 (1698): 5 de març de 1698.

64. El negoci no devia acabar bé perquè el 8 d'agost de 1699 nomena procurador a Sagimon Milans, botiguer de teles de Girona, perquè pugui comparèixer davant la demanda presentada pels venedors (AHG. J. Andreu, Not. Girona-7, 422 (1699)).

65. AHG. J. Andreu, Girona-7, 422 (1699): 29 de maig de 1699.

66. AHG. J. Andreu, Not. Girona-7, 417 (1695): 13 de maig de 1695.

67. AHG. J. Andreu, Not. Girona-7, 421 (1698): 9 de novembre de 1698.

de Maria Vives i Vivet, vídua del noble Bernat Vives de Ferrer i Bedruna, de Barcelona, a Fonalleres, que són: el mas Vives, el mas Ferrer, el mas Rofí i els terços de Sant Iscle, el delme d'algunes peces del mas Gelis i els adjutoris, per 600 lliures cada any.⁶⁸ El 1696 arrenda, per tres anys, els terços dels masos del noble Joan de Balle, domiciliat a Girona, que són dos masos a Ultramort, dos masos a Serra i dos a Llavià, per 1150 lliures l'any. En aquest cas l'arrendatari és Pere Frigoler i Esteve Andreu i Francesc Parer actuen de fermança.⁶⁹

La relació amb Martí Sabater i d'Agullana, senyor del castell de Palau-sator i de Cartellà, partícep del delmes de Montagut, Rupià, Sant Esteve de Llèmena i Salt, i senyor útil i propietari del mas Furgell a Sant Medir i d'una casa al carrer Ballesteries de Girona,⁷⁰ arrenca de la relació d'Esteve Andreu, en qualitat de procurador de la seva mare Elionor Sabater d'Agullana,⁷¹ relació que més endavant mantindrà també amb aquest.⁷² El 1690, Martí Sabater es troba amb problemes provocats pel pagament de les honres de la seva mare, per la qual cosa ha de crear censals, per 4000 lliures, a la col·legiata de Sant Feliu de Girona.⁷³ Esteve Andreu figura com a procurador d'aquest i actua en nom seu en contractes d'arrendament dels terços del castell de Cartellà, de Palau-sator o dels masos; el 1690 rearrenda el delme de Montagut i Entreperes per cinc anys i 150 lliures i també rearrenda el delme de Palausator i Rupià i la quarta part dels fruits i foriscapis que té per aquest senyor per 100 lliures l'any.⁷⁴ Les necessitats portaran Martí Sabater a vendre el castell de Cartellà el 1692 per 10.900 lliures al mercader Francesc Çanou, el qual s'encarrega censals pel total del valor de la venda.⁷⁵ Tornem a trobar Esteve Andreu, el 1696, com a arrendatari dels drets de Martí Sabater a Palau-sator i també el 1697, aquest darrer cop l'arrendament ha estat fet pels col·lectors reials.⁷⁶

68. AHG. J. Andreu, Not. Girona-7, 414 (1692): 17 d'abril de 1692.

69. AHG. J. Andreu, Not. Girona-7, 418 (1696): 4 de maig de 1696.

70. El patrimoni d'aquesta família el coneixem arran de la presa de possessió, el 16 d'abril de 1689, per Elionor d'Agullana de la senyoria directa del lloc de Cartellà i del terçó de la parròquia de Salt, el 19, el seu procurador, arrenda el mas Furgell de Sant Medir de la vegueria de Girona, el delme de Vilademuls i el terçó de Vilamacolum, censos i tasques i altres drets a Sant Esteve de Llèmena i a Montagut (AHG. J. Andreu, Not. Girona-7, 411 (1689)).

71. AHG. J. Andreu, Not. Girona-7, 410 (1688): 30 de març de 1688. En qualitat de procurador fa establiment per construir una casa a Palausator.

72. AHG. J. Andreu, Not. Girona-7, 412 (1690): 5 de gener de 1690. El 9 d'abril de 1691, per exemple, en qualitat de procurador farà arrendament de la "gran casa" d'Agullana. AHG. J. Andreu, Not. Girona-7, 413 (1691).

73. AHG. J. Andreu, Not. Girona-7, 412 (1690): 10 d'agost de 1690.

74. AHG. J. Andreu, Not. Girona-7, 412 (1690): 6 de juliol de 1690 i 10 d'agost de 1690.

75. AHG. J. Andreu, Not. Girona-7, 414 (1692): 11 de setembre de 1692.

76. AHG. J. Andreu, Not. Girona-7, 418 (1696): 14 de febrer de 1696, acte pel qual fa procura a Joan Seguer, agrícola de Madremanya, perquè recapti els drets; 420 (1697): 16 de novembre de 1697

2/ L'arrendament de molins

Entre 1691 i 1697, Esteve Andreu i Baldiri Marimon, adroguer de Verges, tenen arrendats els molins d'arròs de Verges i Belcaire d'Isabel Meca Cardona Rocabertí i Guimerà, muller del noble Josep Meca i de Cassador.⁷⁷ L'arròs, ja ho hem vist, atreia l'interès del capital mercantil.

3/ L'arrendament de delmes i drets feudals

Entre 1691 i 1706, Esteve Andreu, com a principal, majoritàriament, o com a fermança, sol o en companyia d'altres, el trobem, sense que hàgim efectuat una recerca exhaustiva, participant en 30 contractes d'arrendament de censos, tasques i delmes, en el que devia ser una de les especialitats d'aquest mercader.

Podem agrupar els contractes d'arrendament en què participa Esteve Andreu en funció dels delmadors. Acut en l'arrendament de béns segrestats pel reial patrimoni, el 1692, amb Josep Boher, dels béns segrestats a Margarit pel regent la Tresoreria.⁷⁸ El 1706, Esteve Andreu es converteix en segrestador dels béns de Sant Pere de Galligants, segons nomenament fet a Barcelona el 17 d'agost de 1706, i es converteix, també, en arrendatari dels fruits i censos del comte de Peralada a Gualta, segons contracte efectuat pel segrestador reial.⁷⁹ Situació que manté fins 1707, quan és nomenat segrestador de les rendes Fèlix Brusi, administrador de l'hospital de Girona.⁸⁰

En el cas del capítol de la seu de Girona, especialment les pabordies, es converteix en un dels delmadors principals. El 1695 arrenda el delme del capítol de la seu a Castelló, amb Josep Bover, mercader de Girona, i també l'any següent, sempre per un sol any.⁸¹ El 1696, a sant Jordi Desvalls.⁸² El 1701, Castelló d'Empúries altra vegada.⁸³ El 1704, s'arrenda el delme de pa i carnalattes a Castelló d'Empúries per tres anys (1704-1706) per 300 dobles d'or a l'any, acull en l'arrendament a Pere Amorós, *agricola* de Castelló, qui hi aporta 300 dobles,⁸⁴ i Narcís Saló, causidic de Castelló, és el seu procurador. El 1707, arrenda els del-

77. AHG. J. Andreu, Not. Girona-7, 421 (1698): 24 d'octubre de 1698. Època i definició de comptes de l'arrendament.

78. AHG. J. Andreu, Not. Girona-7, 414 (1692): 12 d'agost de 1692. Acte de procura a favor de Mateu Romaguera, prevere de la Bisbal.

79. AHG. J. Andreu, Not. Girona-7, 430 (1706): 25 d'agost de 1706, procura a Sagimon Milans; 27 d'agost de 1706, procura a Francesc Huguet de Gualta; el 8 de desembre de 1706, la referència al nomenament.

80. AHG. J. Andreu, Not. Girona-7, 431 (1707): 3 de juny de 1707, on es fa referència a què el nomenament reial és del 25 de maig del mateix any.

81. AHG. J. Andreu, Not. Girona-7, 417 (1695): 19 d'octubre de 1695; 418 (1696): 18 d'abril de 1696. Són els actes de procura a Jaume Llavenera, *agricola* de Castelló d'Empúries.

82. AHG. J. Andreu, Not. Girona-7, 418 (1696): 28 de juliol de 1696. Procura a Miquel Carreras, *agricola* de Sant Jordi Desvalls.

83. AHG. J. Andreu, Girona-7, 425 (1701): 29 de juliol de 1701.

84. AHG. J. Andreu, Not. Girona-7, 428 (1704): 5 d'abril de 1704.

mes, drets i rendes de l'ardiaconat de l'Empordà a la Cellera d'Anglès per tres anys i 750 lliures anuals.⁸⁵

La noblesa titulada acut a Esteve Andreu quan necessita diners. El 1703 s'arrenda anticipadament, del 15 de juny de 1710 a 1715, els censos i drets que ha de collir a Palamós Antoni d'Oms Cabrera i de Santa Pau, per 300 dobles.⁸⁶ El 29 d'octubre del mateix any arrenda les rendes des de 1715 a 1719 a Francesc Benages. Una vegada més, les dificultats de la noblesa queden evidenciades.

4/ Els redelmes sobre les collites imposats per les universitats

El 1703 arrenda el vintè de Castelló per un any i, com en el cas d'arrendar delmes, també nomena un procurador del lloc,⁸⁷ que és qui s'ocupa de la recol·lecció dels fruits. Sovint aquest procurador participa en una part proporcional del recol·lectat, convertint-se d'aquesta manera en un soci més.

L'activitat compradora. Mercader-propietari

El mercader Esteve Andreu compra, el 1691, quatre cases, que antigament eren cinc, a la plaça de les Cols de Girona (*"in platea Caulium et in aut coram de las Pescaterias"*), a més del dret del pes del peix, a Francesc Ferrer, mercader de Girona, per 4.400 lliures, de les quals se'n reté 900 i de la resta s'encarrega censals, tot pactant que no haurà de fer-se càrrec de les pensions endarrerides.⁸⁸ Sens dubte era una compra que podem relacionar tant amb la funció residencial, com amb la funció mercantil. Ben aviat, però, ens adonarem que allò que desitjava era fer-se senyor.

El breu episodi de la possessió del castell de Fornells (1692-1699)

El 5 de setembre de 1692, Esteve Andreu compra el castell de Fornells a Narcís de Camps i Amat, el qual l'havia comprat a carta de gràcia el 14 d'octubre de 1691 per 2.225 lliures, i que ara es ven per 3.200 lliures, 1.000 de les quals les reté el comprador en encarregar-se un censal.⁸⁹ De fet, és la compra a carta de gràcia. El mateix dia Francesc de Miquel, que està en possessió del dret de lluir i quitar, reconeix a Esteve Andreu el dret a poder fer les obres necessàries i "que las tingau salvas y seguras sobre dita heretat y terras, y en cas de quitació se hajan de restituir tot ab una paga", no sols això sinó que li atorga el dret de fadiga, "axí que en cas que jo dit don Francisco volgués vendre lo dret de lluir y quitar de dita heretat y terras a altre persona, que preu per preu verdader y no fic-

85. AHG. J. Andreu, Not. Girona-7, 431 (1707): 14 de maig de 1707.

86. AHG. J. Andreu, Not. Girona-7, 427 (1703): 29 d'octubre de 1703.

87. AHG. J. Andreu, Not. Girona-7, 427 (1703): 16 de juliol de 1703.

88. AHG. J. Andreu, Not. Girona-7, 413 (1691): 24 d'octubre de 1691.

89. AHG. J. Andreu, Not. Girona-7, 414 (1692): 5 de setembre de 1692.

tício, vós lo pogau retenir". La compra del dret de lluir i quitar no trigarà. El 14 de març de 1693, Esteve Andreu el compra a Francesc de Miquel per 800 lliures.⁹⁰ Esteve Andreu esdevé propietari ple del castell de Fornells. No és, però, fins 1695 que figura com a "*mercator Gerunde, dominus hereditatis castri de Fornells*", en un acte on fa una procura perquè es cobri en nom seu els censos i llòssols de Fornells.⁹¹

Hi ha un plet a l'Audiència des de 1693 entre Pere Rosselló, notari de Girona, i Esteve Andreu per dos censals que el noble Francesc de Miquel havia creat a Pere Rosselló amb obligació del castell de Fornells. El 24 d'abril de 1698, Esteve Andreu és condemnat, en qualitat de possessor del castell de Fornells, a pagar 186 dobles d'or i una lliura per setze pensions caigudes d'un censal i 2.202 lliures per onze pensions caigudes d'un altre o a "haver de deixar vacua y despedida la possessió seu quasi de dita heretat del castell de Fornells, ab los censos, tascas y demás drets junt ab los fruits en son cas collits y poguts collir des del dia de la introducció de dita causa". Com a resultat de la sentència, Esteve Andreu es veu obligat a posar en venda en subhasta pública el castell de Fornells el 13 de març de 1699, pel qual rebrà 3.443 lliures, 3.000 lliures que li pagarà Narcís de Camps i Amat i 443 lliures i tres sous a pagar en la collita de 1700. Esteve Andreu deixa el castell de Fornells el 1700 i obté un decret d'execució el 19 d'octubre de 1700 a favor seu i contra Narcís de Camps i Amat. Un nou plet, amb els tutors dels pubills de Narcís de Camps i Amat acaba en concòrdia el 6 de novembre de 1703, per la qual aquests vendran a carta de gràcia el mas May de Montfullà per 3.000 lliures a Jeroni Colomer, les quals hauran de servir per pagar a Esteve Andreu.⁹² Aquest episodi per convertir-se en senyor de Fornells acaba essent fallit. Esteve Andreu, però, conserva el dret de lluir i quitar el castell de Fornells.

La renda de l'heretat del castell de Fornells, entre 1693 i 1702, havia estat de 1773 lliures. D'haver durat deu anys més la possessió, la compra estava amortitzada. Excepte el primer any, però, en cap dels altres la renda arriba al 8% que suposaven els interessos mercantils de les lletres de canvi, però estaven lleugerament per sobre dels interessos derivats de la cessió de diner a censal, excepte en els anys 1694 i 1695, per causes derivades de la guerra. La renda de la terra no era, només, un refugi, sinó un negoci.

90. AHG. J. Andreu, Not. Girona-7, 415 (1693).

91. AHG. J. Andreu, Not. Girona-7, 417 (1695): 3 d'agost de 1695.

92. AHG. Reial Hospici: 828. AHG. J. Andreu, Girona-7, 427 (1703): la concòrdia entre els tutors testamentaris de Narcís de Camps i Esteve Andreu a 6 de novembre de 1703; la venda a carta de gràcia del mas May de Montfullà a 7 de novembre de 1703; la concòrdia entre els curadors testamentaris de Pere Rosselló a 6 de novembre i l'època de 3000 lliures el 9 de novembre de 1703.

Quadre 1
Els terços dels Grans del castell de Fornells

Anys	Terços de forment i mestall en quarteres	Valor en lliures	Adjutori	Bacó
1693	85,00	255,00	11	1
1694	13,00	34,35		
1695	20,00	90,00		
1696	42,25	189,50		
1697	82,25	195,55		
1698	71,00	195,25		
1699	71,00	211,75	22	1
1700	60,25	138,15	22	1
1701	50,00	137,50	22	1
1702	40,25	127,75	22	1

Font: AHG. J. Andreu, Not. Girona-7, 427 (1703): 6 de novembre de 1703, concòrdia entre Pere Rosselló i Esteve Andreu.

Per fi senyor, senyor directe i senyor delmador de Torroella de Montgrí

El 1699, poc després del fallit intent de convertir-se en senyor del castell de Fornells, el trobem en la compra del castell de la Bastida a Borgonyà (Vall de Cornellà de Terri) amb terres i drets a Benet de Calvó i Bassedes, coronel del regiment reial de Perpinyà, per 5.000 lliures. Es tracta de l'agnició de bona fe.⁹³ No en tenim més referències.

L'objectiu, però, en aquesta etapa de la seva vida devia ser convertir-se en senyor i què millor que comprar una senyoria al rei, el senyor de senyors per excel·lència. El 1702 Esteve Andreu aprofita les dificultats de la monarquia provocades per la guerra per comprar perpètuament les rendes de Torroella de Montgrí. Unes rendes que havien passat de 562,10 lliures anuals el 1678-1681, a 647,10 el 1686-1689, per, en els anys de l'ocupació francesa de 1694-1697, pujar ràpidament a 737,10 i créixer encara més amb la pau entre 1698 i 1701, en què s'havien arrendat per 827,10 lliures anuals. La compra va ser feta per 9.500 lliures, amb la condició que a Torroella fossin mantingudes les prerrogatives com si d'una vila reial es tractés. Igualment, es van vendre els delmes per un valor de 18.000 lliures.⁹⁴

93. AHG. J. Andreu, Girona-7, 422 (1699): 4 de setembre de 1699.

94. DURAN, 1984: II, 572 i 574, nota 10.

El 27 de juny, Esteve Andreu fa nomenament de procurador a Francesc Ardèvol, botiguer de teles de Torroella de Montgrí, en aquesta procura Esteve Andreu és "*dominus decimae et censuum quam et quos dominus rex recipiebat in villa et termino Turricellae de Montegrino*",⁹⁵ i de "*dominus decimae censuum et dominiorum directorum quan quos et quae dominus noster rex recipiebat in villa et termino Turricellae de Montegrino, que predicta ad me pertinent in vim venditionis per dictum dominum nostrum regem mihi factae*"⁹⁶ se l'anomena en l'acta notarial de 1704 en el moment de percebre un lluïisme a Torroella de Montgrí.

I, senyor útil de masos

El 1704, sense que hàgim pogut saber en quin moment s'ha efectuat la compra, ni en quines condicions, Esteve Andreu, en qualitat d'arrendador, arrenda el mas Ferrer de Bascós a la parròquia de Riudellots de la Creu, al terç, per cinc anys.⁹⁷

Cloenda

La trajectòria del botiguer, mercader, senyor de delmes i dominis directes, culminarà amb el nomenament de síndic a la cort general convocada per Carles III (1705-6) en ser extret per la mà mitjana de Girona, amb el seu consentiment pel fet de trobar-se ja a Barcelona en el moment de l'extracció, després que altres haguessin rebutjar de ser-ho.⁹⁸ És admès a la segona habilitació el 12 de desembre de 1705 i nomenat per a la comissió reduïda encarregada d'elaborar el nou redreç el 14 de desembre; al cap i a la fi, era d'allò que més entenia.⁹⁹ L'1 d'abril de 1707, una vegada closes les corts, fa procura a Josep Pons, doctor en drets de Barcelona, perquè cobri allò que li deuen els diputats per haver format part de la comissió del nou redreç.¹⁰⁰

L'activitat d'Esteve Andreu lligada al món dels negocis tindrà, doncs, la seva demostració en participar en l'elaboració del nou redreç en la cort general convocada per Carles III. Era austriacista com els Feu o els Feliu de la Penya? El cert

95. AHG. J. Andreu, not. Girona-7, 426 (1702): 27 de juny de 1702; torna a nomenar procurador l'11 de setembre de 1703 (J. Andreu, not. Girona-7, 427 (1703)).

96. AHG. J. Andreu, Not. Girona-7, 428 (1704): 20 de juny de 1704, acta de cobrament d'un lluïisme.

97. AHG. J. Andreu, Not. Girona-7, 428 (1704): 22 d'abril de 1704.

98. AHCG. I.1.1. Manual d'acords: 311 (1705), f. 455r.

99. A l'inici del procés familiar del braç reial, Esteve Andreu apareix com un síndic molt actiu, assistint a les sessions del braç reial. Vid. AHCB, Consell de Cent, XVI-88, f. 40, 46. Devem les referències a l'amic Miquel Pérez Latre que està transcrivint el procés familiar del braç reial a la cort de 1705-1706.

100. AHG. J. Andreu, Not. Girona-7, 431 (1707): 1 d'abril de 1707.

és que ell es va postular per assistir com a síndic a la cort general, mentre d'altres membres de la mà mitjana gironina al·legaren motius diversos per no assistir-hi. La seva filiació austriacista devia ser real quan li van ser concedides algunes de les rendes segrestades.

Bibliografia

ALBAREDA, J. (1993). *Els catalans i Felip V. De la conspiració a la revolta (1700-1705)*. Barcelona: Vicens Vives.

BRAUDEL, F. (1993). *El Mediterráneo y el mundo mediterráneo en tiempos de Felipe II*. Vol. II, Mèxic: Fondo de Cultura Económica, 3ª reimpressió de la 2ª edició en espanyol de 1976.

DURAN, M. (1984). "Renda i producció agrària (s. XVI-XVIII) a Catalunya: l'Alt Urgell, el Tarragonès, la Conca de Barberà, el Baix Empordà". [Tesi doctoral]. Barcelona: UAB-Lletres.

ESPINO, A. (1996). "La burguesía catalana y la guerra, 1680-1697". Dins: Enciso, L.M. (coord.). *La burguesía española en la Edad Moderna*. Vol. III, Valladolid: Universidad de Valladolid - Fundación Duques de Soria.

GIFRE, P.; TORRES, X. (2001). "Introducció". Dins: *Treballs y desdixas que àn succeït en lo present Principat de Chatalunya y en particular a nostre bisbat de Gerona (1674-1700 de Fèlix Doménech)*. Girona: CCG edicions, Associació d'Història Rural de les comarques gironines, Institut de Llengua i Cultura Catalanes de la Universitat de Girona.

GIRALT, E. (1987). "Família, afers i patrimoni de Jaume Cortada, mercader de Barcelona, baró de Maldà". *Estudis d'Història Agrària*, núm. 6.

JORDÀ, A. (1982). "Els ingressos fiscals de la Generalitat de Catalunya a la segona meitat del segle XVII". *Estudis Històrics i documents dels arxius de protocols*, núm. X.

MOLAS, P. (1977). *Comerç i estructura social a Catalunya i València als segles XVII i XVIII*. Barcelona: Curial.

— (1983). "A Tres-cents anys del Fènix de Catalunya. Reformisme i recuperació econòmica sota Carles II". *Pedralbes*, núm. 3.

— (1993). "Reactivación económica y cambios sociales en los países de la Corona de Aragón". Dins: *Historia de España* dirigida per R. Menéndez Pidal. Vol. XXVIII, *La transición del siglo XVII al XVIII*. Madrid, Espasa-Calpe.

POSTEL-VINAY, G. (1998). *La terre et l'argent. L'agriculture et les crédits en France du XVIIIe au début du XXe siècle*. París: Albin Michel.

PUIG, N. de (2003). "L'armari i les pabordies de la seu de Girona durant l'edat moderna. Un exemple de comptabilitat senyorial". [Treball de recerca]. Girona: Universitat de Girona - Departament de Geografia, Història i Història de l'Art - Centre de Recerca d'Història Rural (ILCC-Secció Vicens Vives).

SERRA, E. (1993). "Diputats locals i participació social en les bolles de la Diputació del General (1570-1638). Una mostra i una reflexió". *Pedralbes*, núm. 13-1.

TORRES, X. (1999). "De senyors del drap a senyors de la terra: draperia i masoveria en la regió de Girona als segles XVI i XVII". Dins: Congost, R.; To, Ll. (eds.). *Homes, masos, història. La Catalunya del Nord-est (segles XI-XX)*. Barcelona: Institut de Llengua i Cultura Catalanes de la Universitat de Girona - Publicacions de l'abadia de Montserrat.

VILAR, P. (1986). *Catalunya dins l'Espanya Moderna*. Vol. II, Barcelona: Edicions 62, 4a ed.